

Šiandien čia jau perskaityti pranešimai, nors profesionalūs ir neabejotinai turiningi, vis tik šiek tiek nuvilia. Galbūt savo akademiškumu, kuris liudija ne ką kitą, o tik kažkokį stulbinantį abejingumą gyvajai šio teatro istorijai. Akivaizdu, kad niekas nesiryžtame apie Akademinį dramų teatrą prabilti paprasta, žmogiška kalba. Matyt, faktų, archyvų žinojimas dar nereiškia jų žmogiškos esmės supratimo. Teatrologiniai pasvarstymai apie teatrą be individualaus teatrologo ryšio su teatru ir jo problemomis iš karto pakvimpa teatrologine butaforija, o Akademinio teatro atveju dar labiau sustiprina svetimumo jausmą jam, švenčiančiam savo šešiasdešimtmetį. Negi Akademinis iš tikrųjų jau tokia negyva žemė, kur niekada nieko gero ir nebuvo, jokių gyvybės ženklų, jokio spurdėjimo, įdomių darbų, jokio kūrybinio ryšio su gyvenimu ir Lietuvos kultūra? Kažkada susiklostę gana priešiški ir nenormalūs santykiai tarp Akademinio teatro ir teatrinės visuomenės, gal greičiau teatro kritikos, atrodo tebesitęsia iki šiol. Mano galva, sutrikus sovietinės cenzūros virvutėms, nukritus marksistinės-lenininės ideologijos valkčiui nuo akių, turėtų būti labai smalsu ir įdomu, galbūt net ir būtina pasižvalgyti po to garsaus „dvaro teatro“ sceną, jos užkulsius, perrašyti, o gal iš naujo parašyti daugelį recenzijų ir straipsnių.

Labai norėčiau pabūti advokate Akademinio dramų teatro istorijos byloje. Deja, negaliu, nes daug ko nežinau, daug ko žinoti nenorėjau, dar daugiau – ir negalėjau žinoti, kadangi nestojau į komunistų partiją. (Jaunimui tai jau nesuprantamas faktas, nes jis nežino, kokia galybė buvo ta vienintelė partija visoje Lietuvoje, visoje Tarybų Sąjungoje.) Kaip įmanydama vengiau bet kokių visuomeninių pareigų, kadangi norėjau dirbti tik kūrybinį darbą. Teatre buvau pravardžiuojama kate, kuri vaikšto pati sau viena – toks jau netikęs buvo mano būdas, galbūt erzinęs ir prieš mane nuteikęs ne vieną išmintingą žmogų.

Šiandien džiaugiuosi klausydama, kaip šiltai, su meile A. Girdzijauskaitė kalba apie aktorę ir režisierę Kazimierą Kymantaitę, o Irena Aleksaitė grąžina mus prie režisieriaus Romualdo Juknevičiaus, prie jo indėlio į Lietuvos akademinio dramų teatro įkūrimo istoriją, dar ir dar kartą pabrėždama, kad

būtent jis – Romualdas Juknevičius – ir yra tikrasis šio teatro įkūrėjas. Paradoksaliai graudu, bet šio talentingo režisieriaus vardas mano laikais buvo minimas nenoromis, sukant akis į šalį. Tiek aktoriai, jo bendražygiai, tiek su juo dirbę techninio personalo žmonės, net Alfonsas Dūdys, ilgametis teatro literatūrinės dalies vedėjas, praktiškai buvęs teatro metraštininku, visus mus stebinęs ypatingu talentu tylėti, apie Juknevičių kalbėti vengė.

Kita vertus, K. Kymantaitė ir R. Juknevičius – tik keletas mums labai brangių ir įdomių šio teatro puslapių. Prisimindami juos nejučiomis pasigendame kitų – ne mažiau ryškių, raiškių ir reikšmingų. Šešiasdešimt metų – didžiulė laiko atkarpa. Visus tuos teatrinis sezonus teatre virė, kunkuliavo gyvenimas, liejosi aktorinės ir žmogiškos aistros. Keitėsi kūrybinės kartos – vieni ateidavo, kiti išeidavo, dauguma, kad niekadoms negrįžtų... Vadinasi, keitėsi pats Akademinis dramų teatras. Vieną dieną į jį atėjo Henrikas Vancevičius ir užsibuvo čia, atrodo, dvidešimt penkerius metus, visą ketvirtį amžiaus, bene ilgiausiai iš visų šio teatro meno vadovų ir vyriausiųjų režisierių. Pranas Treinys, ilgametis teatro direktorius, savo knygoje „Atsisveikinimas su teatru“ šį laikotarpį pavadino „Henriko epocha“, bet labai gaila, kad net šita epocha pradeda apsitraukti užmaršties dulkėmis. Jokių pamąstymų apie ją negirdėti ir šiaudien. Ir kas žino, kodėl tas baltasis ar juodasis Henriko epochos metraštininkas taip atkakliai tyli.

Lygiai dvidešimt metų Akademiniam dramų teatre išdirbau ir aš. Pastačiau nemažai įvairių spektaklių. Vieni buvo labiau, kiti mažiau pavykę. Visgi visus juos įnirtingai persekiojo kažkoks ypatingo talento kritikas – trintukas. Tarytum keršydamas man už kažkokias padarytas ar tariamas nuodėmes, keistai miklindamas savo kritiko įgūdžius, tas **trintukas** atkakliai naikino visus mano darbų pėdsakus. Jau M. Gorbačiovo laikais vienoje labai garbingoje visos Lietuvos teatralų sueigoje kultūros ministras J. Bielinis dėkojo visiems dramų režisieriams, įskaitant ir pradedančiuosius, o mano pavardė tarp visų kitų ėmė ir prapuolė, pasimetė, išsitrynė... ir bala jos nematė. Teatro istorija – ne buhalterinė knyga, be to, ji dar ir neparašyta.

Mano atėjimas į Akademinį dramos teatrą ganėtinai keistas... Buvau baigusi Maskvos teatrinę institutą, garsųjį GITIS'ą. Turėjau tuo metu net du aukštojo mokslo baigimo diplomus (prieš GITIS'ą Vilniaus Vinco Kapsuko vardo universitete studijavau lietuvių kalbą ir literatūrą), bet kaip susirasti darbą Lietuvos teatre, neturėjau mažiausio supratimo. Vėliau baigusieji jau buvo gudresni. Jie savo diplomus nešdavo į Kultūros ministeriją, padėdavo juos ant teatro skyriaus viršininkų stalo ir reikalavdavo paskyrimo į teatrą. Vienos vaikystės draugės pamokyta įsidarbinau meninės saviveiklos tobulinimosi institute (šiandien jau nebeprisimenu net jo pavadinimo). Labai greitai suvokiau, kad saviveiklininkus nuoširdžiai gerbiu ir myliu, tačiau padėti jiems nedaug kuo tegaliu. Tą patį jaučiu ir dabar. Kitos savo draugės patarta nuėjau į Lietuvos radijo ir televizijos komitetą. Kad man būtų drašiau, ji net palydėjo mane iki budinčiojo milicininko, pastarasis paskambino į kadro skyrių ir iškvietė tuometinį teatro skyriaus vyriausiąjį režisierių Algį Galinį, kuris taip pat studijavo Maskvoje. Pamatęs mano GITIS'o diplomą, jis nuoširdžiai apsidžiaugė: „О сестричка! Добро пожаловать!“ Taip patekau į jo komandą. Transliuojant laidą, leidžiant ją į eterį, reikėjo mokėti dirbti dviem juodais mygtukais. Jų pagalba stambų planą buvo galima pakeisti į vidutinį ir atvirkščiai, arba vidutinį keisti į bendrą, suprantama, pagal situaciją. Tuo metu tie du mygtukai buvo aukščiausias televizijos režisūros meistriškumo rodiklis, visa kita buvo redaktoriaus valioje. Ir vėl erzelynės daug, o darbo, kūrybos džiaugsmo jokio. Mane apėmė nevilts, niekaip negalėjau persiorientuoti, jau buvau beatsisakanti svajonės dirbti teatre, kurio abėcėlės mokiausi pas vieną iš žymiausių rusų teatro režisierių A. V. Efrosą.

Tuo metu gyvenau prie Lenino aikštės, Tauro kalno papėdėje, todėl mano kelias namo vingiavo Z. Sierakausko gatve žemyn, o Akademinio dramos teatro direktoriaus Prano Treinio, priešingai, kilo aukštyn (jis gyveno kažkur Tauro kalno viršuje). Kartą pamčiau jį kitoje gatvės pusėje, skubantį po darbo namo. Atsikvėpusi perbėgau gatvę, pastojau jam kelią ir trumpai pasisveikinusi išpyškinau: „esu tokia ir tokia, dramos teatro režisūrą esu baigusi Maskvoje, turiu Artūro Milerio pjesę „Kaina“, kurioje yra tik keturi vaidmenys, reikėtų, žinoma, kokių poros mėnesių..., honoraras buvęs nebuvo...“ Po pauzės, kuri man truko amžinybę, direktorius paprašė ateiti į teatrą ir atsinešti pjesę. Artūro Milerio „Kainos“ premjera įvyko 1970 metų rudenį. Ją lydėjo puiki D. Rutkutės recenzija. Mačiusieji spektaklį iki šiol mini jį geru žodžiu. Tačiau spektaklio pasisekimas ne visada bilietas į tolimesnį kūrybinį bendradarbiavimą. Gyvenimas ir toliau ėjo įprasta vaga: televizija, tie pa-

tys du juodi mygtukai ir kelias Z. Sierakausko gatve žemyn...

Praėjo pusantrų metų. Ir vėl, kaip toj pasakoj: vieną vakarą..., tiksliau naktį, kadangi jau buvo po vidurnakčio, suskambėjo telefonas. Skambino P. Treinys klausdamas, ar parašyčiau pareiškimą į Akademinį teatrą, jeigu jis manęs paprašytų... Pusiaus sapnuodama atsakiau, kad parašyčiau... „Tada rytoj aštuntą valandą ryto, įsidėmėk, aštuntą lauksiu pačios teatre...“ Kitą dieną, aštuntą valandą ryto rašiau tą keistąjį pareiškimą su prašymu priimti mane į Akademinį dramos teatrą dramos režisieriaus pareigoms. Supratau, kad išpainiojau į kažkokią intrigą, kadangi vietoj tos dienos datos turėjau parašyti net dviem mėnesiais ankstesnę. Galite įsivaizduoti, kaip man rūpėjo išsiaiškinti, kodėl į darbą buvau priimta atbuline data, bet mačiau liūdnei pilką P. Treinio veidą ir tylėjau. Tik praėjus kokiems septyneriems metams, kai įgijau šioji tokį direktoriaus pasitikėjimą, sužinojau, kad tos lemtingosios dienos rytą į teatrą paskambino Kultūros ministras Lionginas Šepetys ir paprašė priimti dirbti žmogų, kuris ką tik Leningrade baigė teatrinis mokslus. Jis buvo geras vieno CK nario bičiulis ar giminė, trumpiau, ministro „protežė“. Ir vėl atsitiktinumas. Tas žmogus pasirodė besąs moteris. Rizikuodamas patekti į ministro nemalonę, direktorius sumelavo nebeturįs laisvo etato, nes jau prieš porą mėnesių priėmęs Ireną Bučienę, mokslus baigusią Maskvoje ir jau teatro kolektyvui gerai pažįstamą, prieš metus pastačiusią teatre A. Milerio „Kainą“. Teatro kolektyvui buvau pristatyta maždaug tokiais P. Treinio žodžiais: „Noriu pranešti, kad teatre turime Dievą Tėvą, visų mūsų gerbiamą ir mylimą vyriausiąjį režisierių Henriką Vancevičių, Dievo Sūnų – Algį Lapėną, o šiandien pas mus ateina dar ir Šventoji dvasia“.

Atsigręžusi atgal galvoju, kad dvasinė ramybė, kūrybinė rintis Akademiniam teatre niekada neviešėjo. Priešingai, čia nuolatos tvyrojo nerimas, baimė, įtarumas, nepasitikėjimas vienas kitu, atvira žiauri **nemeilė** kitaip galvojančioms. Nuolat girdėdavome banalų posakį: „žuvis pūva nuo galvos“. Visgi kyla klausimas, ar iš tikrųjų buvo kaltas tik jis, meno vadovas ir teatro vyriausiasis režisierius H. Vancevičius? Tiesa ta, kad jo asmenybė buvo labai prieštaringa, dostojevskiškai sudėtinga. Nejaukiausiai jausdamasis už teatro sienų, jis buvo labai tvirtas pačiame teatre. Tėviškai atlaidus ir minkštas visiems pataikūnams, kantriai „auklėjantis“ visus atskalūnus, siekiantis absoliučios vienvaldystės teatre. Bet katu ir didelis bailys. Manau, daugelis iš mūsų matėme, kaip būdamas savas ir patikimas tarp aukščiausios valdžios, jis tos valdžios ir nežmoniškai bijojo. TSRS artisto vardas tuo metu suteikdavo menininkui šioji tokią nepriklausomybę. Kai kurie iš jų labai apgalvotai ir išmintin-

gai tuo naudojosi. H. Vancevičius tuo tarpu atrodė dar labiau pavargęs ir tuo nuovargiu panašus į daugumą kitų tarybinių menininkų inteligentų.

Kaip vaizdžiai savo jaunystės laikų Vilnių apibūdino Vytautas Čibiras: trys teatrai, du ar trys restoranai, dvi troleibusų linijos, Lenino prospektas, o prie Neringos kavinės kiekvieną dieną galėjai sutikti beveik visus lietuvių literatūros ir teatro klasikus, įžymiausius Lietuvos dailininkus ir kompozitorius. Visgi pamiršo paminėti, kad žingsniuodami Lenino prospektu praeidavome pro Lietuvos komunistų partijos centro komitetą, pro CK ir pro KGB rūmus. Šviesos čia negesdavo nei dieną, nei naktį. Tie rūmai veikė. Turėjo savo energetinį lauką, net savo nuolatines vietas tiek visuose restoranuose, tiek teatrų žiūrovų salėse. Kiekvieną vakarą iki paskutinės

minutės niekas nedrįsdavo tų vietų užimti, nes teatro administracija nuolat budėjo, laukė netikėtų svečių. Ta baimė žemino, bet nedaug kas nuo jos pabėgo. Ja buvo paženklinti žmonių santykiai, repertuaro ieškojimas, naujų spektaklių gimimas, jų išleidimas.

Ką tik kažkas suminėjo rusiškos dramaturgijos kūriniai, pastatytus šio teatro scenoje, dauguma jų – menkavertės vienadienės pjesės. Plaukai šiaušiasi pagalvojus, kiek šis didžiulis sąrašas pareikalavo kūrybinių jėgų ir energijos. Bet ir šis faktas nėra viena reikšmis. Nemanau, kad teatre dirbo vieni koloborantai, sąžinę praradę mankuriai. Buvome socialistinės kultūros, specifinio laikmečio spąstuose ir nedaug tegalėjome vieni kitiems padėti.

Galiu dar daug kalbėti, bet gal užteks. Labai ačiū.

Irena Bučienė
Užrašė *Vitalija Kot*